

DUMITRU RADU POPESCU

Oedip și Stăncuța (II)

Întiul între bărbați și Anonimul

Pe Oedip, tebanii nu-l „socotesc asemeni zeilor“, ci „întiul dintre bărbați“ capabil să-i „înduplece pe zei“. El le-a îndreptat viața, dezlegînd enigma iazmei întrăripate (Sfinxul). Acum, oracolul, ca să scape din nou cetatea, de data aceasta de ciumă, le cere tebanilor — zeul deci le cere! — să-l pedepsească pe ucigașul regelui ucis (Laios!). Laios plecase de-acasă mai de mult... „să cerceteze un zeu!“ — și a căzut răpus.

Tînărul nostru nu este „întiul dintre bărbați“, nu este considerat un „dezlegător“ de enigme și nici capabil să-i înduplece pe zei. Zei parcă nici nu mai există, ca să se poată dialoga cu ei... iar ursitoarele, după ce și-au încheiat misiunea, s-au făcut nevăzute. Și nici „comunitatea“, „cetatea“ nu e *bîntuită de vreo molimă*. Tînărul cade aici ca din cer — el e un *străin*. Nimeni nu-i dă importanță, iar el nu se distinge prin nimic. Își face doar meseria (ocazională) de paznic al viei, trei ani. Nu este un *erou*: nu se distinge nici prin isprăvile minții sale, nici prin vreo faptă de arme în vreo bătălie cu săbii (și alte chestii d-astea). E un *anonim*.

Locul în care se desfășoară acțiunea, pe malul Dunării, nu-i un spațiu bolnav: și nici „poporul“ de-aici nu-i bolnav. Deci nu se pune problema imposibilității găsirii unei „arme a minții“ care să-i mîntuie. Aici nu e Teba! Acolo „roadele gliei slăvite“ nu mai creșteau și „femeile în faceri“ nu mai puteau „suferi cumplitetele chinuri“. Aici totul e bine-mersi! Roade bogate, via dă recolte strașnice etc.

Nefiind „erou“, Tînărul nostru nu este nici *personificarea Ciumei* care distruge Cetatea. Oedip zice despre ucigașul lui Laios, neștiind că vorbește despre sine însuși: „El pentru noi e ciuma, așa cum mi-a vădit-o acum oracolul din Delfi al lui Apollon“. Tînărul nostru, omorîndu-și tatăl, nu umple vreo cetate de-o boală necruțătoare: se umple pe sine de păcat, cînd va afla că insul ucis era părintele său... Da, ciudat, pînă atunci, el nu simte nici o vină c-a ucis! Oricum, nu-i trece prin cap să-și ia zilele, drept pedeapsă a nesăbuintei sale. El se consideră „criminal“ nu după ce ucide (*fără voie*, din întîmplare; Oedip ucisese cu *voia* sa pe omul ce-l înfruntase în răsrucea drumurilor) un om, ci cînd află că acel om era tatăl său (deși, cu *voie*, sau *fără voie*, e cam aceeași scofală, cînd e vorba de dețin). Văzîndu-l pe cel ucis de arma sa, lăcrimează și se vaietă: „Sărăcuț de maica mea (s.n.) / Iaca, dedei de belea... / Stăpînul mi-l împușcai / Da' simbria n-o luai.“

Ca și cum ar fi fost mai importantă simbria neluată, decît fapta cruntă petrecută! Va să zică nu făcuse altceva, decît că... dedese de belea! El era mai important, cu ale lui, nu mortul, cu viața sa pierdută. Cumplit este că în „timpul“ crimei, Stăncuța n-are nici o *presimțire sumbră*. Din contră: cînd tînărul ajunge acasă, de la vie, o găsește pe „bătătură, urezînd, cîntînd din gură“. Presimțea ea o stranie bucurie?

Cînd se petrece crima în „Miorița“? Pe la apus de soare! Cînd are loc aici crima? „Pe stăpîn l-am împușcat / Pe cînd soarele-a scăpătat!“ *Timpul crimei* este și aici chindia.

Încă un amănunt : Oedip e convins că Laios, pe care l-a moștenit în toate (luindu-i și „patul, și pe nevasta-i de soție“), avusese cu Iocasta o căsnicie stearpă, fără Noroc. („De n-ar fi fost odrasla lui fără noroc.“) Acest lucru poate să-l creadă și Tinărul dunărean (să-i zicem cumva, bunăoară : Dunărințu !) : că stăpînii săi n-au avut odrasle, n-au avut Noroc. Doar erau singuri-singurei. Iar Stăncuța, rămî-nînd cu Tinărul, și dorindu-l din argat — bărbat, speră cumva ca Norocul ei, bărbatul cel nou, să-i aducă și un alt Noroc, un fiu ?.. Și astfel să-și îplinească rostul pe pămînt ? Probabil.

Inevitabilul

Herodot s-a dus chiar la Delfi (ce documentare !) ca să se încredințeze la fața locului despre știrile referitoare la consultarea oracolelor. Se pare că Gyges, luindu-i soția lui Candaules (din prostia acestuia, îndrăgostit peste măsură, orbește, încît credea că frumusețea ei este mai presus decît a oricărei femei din lume !), și luindu-i și domnia, este primul rege lydian care consultă un oracol grec, căci în Lydia nu existau oracole. Oracolul din Delfi întărește puterea monarhică a lui Gyges — dar în același timp Pythia povestește că răzbnarea Heraclizilor îl va ajunge pe al cincilea urmaș al lui Gyges ! Lucru care se va implini întocmai.

Cresus, mai tîrziu, obișnuia să-și trimită oamenii ca să pună la încercare știința oracolelor : și doar după ce se încredința că spun adevărul, le mai întreba o dată, prin credințioșii săi, dacă era bine sau nu, bunăoară, să se ridice cu război împotriva perșilor. Dintre toate oracolele, Cresus l-a socotit (după îndelungate verificări) pe cel de la Delfi singurul nemincinos.

Cu ajutorul Pythiei, spartanii, certăreți între ei și pizmași chiar și cu străinii cu care n-aveau nimic de-a face, au trecut la o legiuire mai bună : Lycurg, venind să consulte oracolul, a auzit-o pe marea preoteasă spunîndu-i că e îndrăgît de toți olimpienii, după care tot ea l-a învățat legile... Tot Pythia îi învață pe spartani cum să-i înfrîngă pe tegeați : să aducă întii în Sparta oasele lui Oreste, fiul lui Agamemnon !

Dar să nu-l scăpăm pe Cresus din vedere. Pe la el a ajuns și învățatul Solon : multe au discutat ei despre bogăție, despre fericire... După plecarea lui Solon (pe care-l întrebase la prima lor întîlnire dacă a văzut vreun muritor pe care să-l socoată cel mai fericit om din lume ? El, regele, crezînd că e omul cel mai fericit...), răzbnarea zeilor îl va lovi pe Cresus, fiindcă se crezuse cel mai fericit dintre oameni... Un vis îi arată nenorocirea ce se va abate asupra lui... Nu insistăm. Rezumăm : un fiu infirm, iar al doilea fiu va fi răpus de un vîrf de fier. Oricît îl păzește, fiul va muri răpus de Adrastos, cel purificat de omor și salvat de Cresus... Se spune că Herodot a folosit numele Adrastos nu întimplător, deși în Illada găsim menționat numele Adrasteia... Adrastos, zic cei care nu-l iartă pe Herodot că prea mult crede în Pythia și în destin, s-ar lega cîcă de numele zeiței Adrasteia : „Destinul inevitabil...“ Va să zică : ce ți-e scris, în frunte ți-e pus ! Așa i-a fost să fie ! — și lui Oedip, precum și fiului Stăncuței, cea de pe malurile Dunării... Ursitoarele, Dinsele, Vîntoasele, Frumoasele au o putere la fel de oarbă ca și Fatalitatea greacă.

Dacă înțelegem de ce se arată destinul atît de hain cu unii (ori sînt puși să plătească pentru părinții, sau străbunii lor ; ori sînt asemeni zeilor la înfățișare ! etc.), pentru alții nu prea înțelegem deloc... Bunăoară, ce-au avut zeii cu Oedip, de-a ajuns cel mai urît om dintre oameni ? ! Sau cu Tinărul din „Stăncuța și ursitoarele“ ? Belerofon, mai treacă meargă : fiu de rege bogat în cai, egal zeilor în grai și în port, la cincisprezece ani se ceartă cu un tînar, pe care-l omoară. Se poate zice că de-aici începe nenorocul să-l asuprească : cine l-a îndemnat să se ia la hartă ?... Dar, mă rog, crima e crimă ! Tinărul, numit pînă atunci Hiponou, e obligat, conform datinei, să ia numele victimei. al lui Beler — și astfel ajunge Belerofon... E trimis în orașul Tirint, la un prieten de-al regelui, să se purifice la sanctuarul lui Zeus... Și : peripeții — Eros o obligă pe soția prietenului tatălui său să se îndrăgostească de el etc. Apoi regele Pret (soful doamnei !) îl trimite la moarte... Scapă, se căsătorește, după uciderea Himerei, cu sora Anteei, Filoncea, ea odrăslește, fiica lui este înșelată de Zeus... Artemis, jeloasă, o țintește cu arcul și-o trimite în Infern... Belerofon, miniat, incalcă Pegasul și pleacă spre Olimp să-i ceară socoteală lui Zeus, e rostogolit de pe înaripatul cal, moare etc... I-ar fi fost greu să se lupte cu Eros, cu Zeus, cu Artemis, precum și cu hieniena unor regi și a unor regine... Dar tînarului din „Stăncuța și ursitoarele“ de ce i-a fost hărăzită o asemenea aprigă soartă, chiar cînd era în fașă ? ! El e cel de-al nouălea copil al Stăncuței : toți frații lui de pînă atunci au murit imediat după ce s-au născut... De ce-au murit frații lui ? Doar Stăncuța n-a păcătuit cu nimic :

s-a logodit, a „făcut nuntă mare“, „cum face toată lumea“, a plecat grea... Nu cunoaștem nici că soțul ei ar fi fost împovărat cu vreo vină... Atunci ? La trei zile după nașterea celui de-al nouălea fiu, vin ursitoarele, noaptea... Stăncuța doarme, furată de somn, cu mîna sub *capul copilului*, cu țîța în gura lui... Asta să le fi infuriat pe lele ? „Dar omu-su ce-mi făcea ? / El în gînduri că intra / Toată noaptea nu-mi dormea...“

Pe la mijloc de noapte, vin ursitoarele, trei, intră în soba mare, dau ocol mesei... „Dar ursoaica a mai mare, / Busuiocu-n mîna-l lua / Și-n trochiță mi-l muia, / Cu apă rece stropea, / Dar Stăncuța îmi dormea. / Iar ursoaica cea mai mare, / La capul copilului se trăgea, / Și ceva bolborosea. / A mijlocașe la buric, De-a mai mică la picioare.“

Cea mai mare bagă deștiu-n sticlă, să-l miruie pe copil. Zice : „Voi, surorile mele. Iubite cu dor și jele / 'ai copilul să-l ursăm / Și-acuși cu noi să-l luăm.“

Deci ea era hotărîtă ca pruncul să aibă destinul fraților săi. Mijlocașa pare mai bună : 'ai copilul să-l ursăm, / Copilașu' să trăiască, / Vacul să și-l văcuiaască. / Cinșpe ai cînd s-o mplinea / Tum-te-atunci s-o cununa. / Atunci copilul să-l luăm, / Toată nunta s-o stricăm, / Inima să le-o rupem !“

Va să zică — nici vorbă de bunătate. Mijlocașa se arată mai ticăloasă în viclenia ei decît Dinsa cea mai mare. Vrea să asiste și la nunta copilului de cinșpe ani, ca s-o strice : și ca să-i umple pe nuntași de nenorocire ! Ei, și totuși, Ursoaica a mai mică... : „Bat-o Maica Precista / Și sfînta Dumineca, / Și ziulica de mîine, / Cu toate zilele bune, / Că nu-mi vorbea nici un bine : (s.n.) / — Surorilor, ursitorilor / Zînilor, visătorilor, / Las' copilul să trăiască, / Vacul să și-l văcuiaască, / De la optșpe ai de zile, / Să se-ntîmple o minune : / Cu mumă-sa s-o-nsura, / Baș cu ea s-o cununa, / Să se ducă pomina / Piste toată lumea !“

Asta doar să fi fost scopul ei : să se ducă pomina peste lume că un băiat se însoară cu mumă-sa ? Doar atîta știm : fiindcă mai departe ele n-au ursat... Sau doar numai atîta era necesar ?... Oricum : „Numa-atîta că-l ursară, / Și cocoșii îmi cîntară, / Da' ursoaicele plecară...“

Cînd ceva nu poate fi evitat, cînd nu există alternative, tragedia intră în scenă triumfătoare.

Suprema renunțare

În clipa cînd Iocasta a auzit că soțul ei a fost ucis la răscrucea a trei drumuri, s-a întristat, desigur ; dar tot atunci sîntem siguri c-a avut o tresărire de orgoliu : descoperirea că Apollo n-avusese dreptate, fiindcă Laios nu fusese omorît de către fiul său, cum se proorocise, fiu pe care chiar ea îl dăduse unui păstor să-l piardă în munți, cu mult timp înainte ! Deci spusele zeului erau apă de ploaie ! Această *liniște descoperită* în ea, la moartea regelui ei, îi dă mai tîrziu curajul să se căsătorească în bucurie cu salvatorul Tebei ! N-avea de ce să-l bănuiaască pe Oedip c-ar fi putut fi fiul ei ! De-ar fi fost, l-ar fi răpus pe Laios, și oracolul s-ar fi adevărit. Or, oracolul era mincinos ! Viața putea să-și continue în liniște mersul. Așa că în clipa cînd Oedip îi spune infuriat că fratele ei, Creon, i-a adus un prooroc ce l-a învinuit de trecerea dintre vie și ai lui Laios, Iocasta îl îmbărbătează (sigură de experiența vieții ei : că fiul ei nu l-a omorît pe Laios și că ea nu e soața fiului ei !) : „Fii liniștit, acum, de cele cite spui ; / Ascultă-mă și află că nu e muritor / Pe lume ca să aibă-al profeției dar.“

Dacă zeii n-au darul profeției, dacă oracolele lor nu se împlinesc, cum ar fi posibil să fie adevărate învinuirile unui biet muritor adus de Creon ? !... Ea continuă : „Cîndva, lui Laios i-a venit oracol / (Nu de la Phoibos, ci de la profeți !) / Că-î era scrisă moară de mîna unui fiu / Care din mine și din el s-ar fi născut.“

Deci tot ce-a rostit oracolul nu s-a împlinit ! Ea a făcut totul, ca oracolul să nu se adeverească, trimitîndu-l pe fiul ei, în scutece, legat de picioare, cu un păstor, să piară în munți. Și Oedip are un argument că oracolele mint : fugînd de la casa părinților săi din Corint, Polyb și Meropa, jignit de un bețiv, c-ar fi copil de suflet, s-a dus la Delfi : acolo n-a primit răspuns la această întrebare, în schimb i s-a vestit o *groaznică nenorocire* : că se va însoți cu mama sa și va da lumii un *neam nenorocit*, și-și va ucide tatăl... Dar el nu s-a mai dus în Corint, nu l-a ucis pe Polyb, nu s-a însurat cu Meropa, ci cu ea, Iocasta — deci oracolul e mincinos. O clipă, ei cred amîndoi același lucru : că profețiile sînt deșertăciuni ! Altfel, ea nu s-ar mai fi căsătorit cu nimeni, dacă fiul ei pe Laios l-ar fi trimis în mormînt. Altfel, el nu s-ar mai fi căsătorit cu nimeni, dacă ar fi ridicat mîna, capul bătrînului Polyb să-l prăbușească ! Și totuși, amîndoi se-nșală ! Cu cît fugeau mai departe de împlinirea destinului, cu atît se apropiau mai aproape de împlinirea destinului. Ea ar fi avut o șansă teribilă, ca să nu se adeverească profeția în între-

gime : să nu se mai căsătorească niciodată. Dacă ea moarete lui Laios n-ar fi putut-o opri, patul ei ar fi putut să și-l păstreze, după moartea lui, în veci neîntinat ! Chiar dacă fratele ei Creon făgăduise patul ei celui ce va salva Teba de nenorocirea adusă de Sfinx ! Putea să nu se supună ? Putea să nu accepte, drept preț al salvării Tebei, patul ei ? Ar fi fost ca și cum n-ar fi dorit să fie izbăvită cetatea de acel monstru înaripat ? Și cine ar fi dobândit domnia cetății, salvind-o, nu trebuia s-o ia de soție chiar pe regina Iocasta ?... Totuși, ar fi putut găsi o scuză, nu știm care... Dacă ea ar fi vrut. Dar ea n-avea de ce să vrea acest lucru, cînd era convinsă că oracolul e o formă a zădărniceii... nimic... Aici, ea chiar îi înfruntă, în liniște, pe zei !

Și Oedip și-ar fi putut spune : chiar de nu mă căsătoresc cu Meropa, în veci cu nici o altă femeie nu mă voi însoți. Prin această renunțare, el ar fi ocolit oracolul... Chiar dacă drept recompensă că a salvat Teba i s-a dat scepstrul regal, și patul reginei Iocasta... Putea zice nu ? Aici este întrebarea. Avea această forță, să înfrunte slăbiciunea din el, de a intra în patul regal, și proorocirea oracolului ?... Dacă el ar fi renunțat la Iocasta, și Iocasta, la el... forța lor ar mai fi putut fi înfrîntă ? Doar știau că sint amenințați de păcat... Luind-o în brațele sale, făcîndu-i copii, el a ucis-o cu fericirea lui... Dacă ea nu l-ar fi primit în patul ei regal, ar fi trăit liberă, poate cu libertatea ei de a alege și de a renunța cîștigînd... De-ar fi renunțat unul la altul, voința lor ar fi triumfat, spiritul lor ar fi învins... ei ar fi învins voința zeiască... Mai aveau o șansă : să renunțe, cu orice preț ! Dar ei n-au renunțat la patul regal ! Ca și Stăncuța, cea de pe malul Dunării : nici ea n-a putut să renunțe la „patul ei de agricultoare”... Nici unul dintre ei nu s-a gîndit o clipă că forța supremă a omului se află într-o supremă renunțare... Și nici măcar că iubirea cea mai desăvîrșită (și pură !) ar fi atunci cînd ar renunța la iubire... Aici Ciobanul mioritic mi se pare tuturor patru superior, lui Oedip și Iocastei, și Stăncuței și fiului ei : el renunță chiar la viață... Oedip, Iocasta, Stăncuța și odrasla ei nu pot să treacă peste dorințele lor, peste slăbiciunile lor, peste propria lor fericire ! Nu au această teribilă tărie — pe care o are de altfel, din plin, bunăoară, meșterul zidar de pe Argeș, Manole.

Acceptînd moartea pusă la cale de cei păcurari mai slabi decît el în ale ciebaneii, în ale muncii, în faptele de muncă, dar și în faptele de spirit, căci lucrătura inteligenței lor e primară, oarbă, imediată, ciobanul mioritic acceptă de fapt propriul său sacrificiu... El se lasă sacrificat de ei, nu ucis, cum cred ei. Și încă ceva : auzind cum vor cînta la căpătiul său fluierule de os, duios, și văzînd de-acum încă propria sa intrare în marea nuntă a naturii, cu stelele luminînd zările, cu muncii ca niște preoți mari, cu păsările — lăutari, ciobănașul ne face să înțelegem că el este părtaș la un act cosmogonic, care nu este altceva decît o continuă trecere și petrecere din moarte în viață și din viață în moarte, un perpetuu sacrificiu de care e cuprinsă întreaga suflare, o creație neîntreruptă, o veșnică facere și desfacere a lumii...

Note

Remember

După București, Iași, Arad, Craiova, iată că și la Pitești cei pasionați de studierea trecutului nostru scenic organizează un muzeu de teatru. Filiala A.T.M., în colaborare cu direcția Teatrului „A. Davila”, a inițiat această re-

trospectivă a spectacolului argeșean, cu obirșii în mișcare diletanților cîmpulungeni din zorii celui-lalt veac. Zestrea documentară e, deocamdată, modestă. Ea va spori prin noi achiziții, în urma călduroaselor apeluri ale custodelui, actorul Ion Focșa, către foștii și actualii slujitori ai rampei piteștene. Deocamdată, mărturiile grăiesc despre „patronul” teatrului, A. Davila, despre actori de seamă poșiti aici, despre cele trei decenii de rodnică activitate a secțiilor de dramă, es-

tradă, folclor, păpuși.

O istorie vie, grăitoare pentru publicul care caută în teatru valori temeinice. E vremea, credem, ca teatrele din țară (chiar cele mai „tinere” însumează citeva decenii !) să organizeze asemenea retrospective cu caracter permanent, în care să conserve toate documentele relative la trecutul și prezentul lor. Doar așa vom avea la îndemină sursele necesare istoriografiei teatrului românesc.

I. N.